

Міністерство культури України
Кременецько-Почаївський
державний історико-архітектурний заповідник

Національна академія наук України
Інститут історії України

Студії і матеріали з історії Волині

2013

Кременець
2015

ЗМІСТ

<i>Володимир Собчук.</i> Єврейське населення Південно-Західної Волині в останній третині XVIII і на початку XIX ст.: розміщення, чисельність, професійні групи	9
<i>Володимир Собчук.</i> Із локальної історії Волині кінця XVIII – першої третини XIX ст.: поміщики і кріпаки села Лідихів та його присілків	23
<i>Микола Близняк.</i> Містечко Ляхівці наприкінці XVIII ст.	75
<i>Петро Ричков.</i> Еволюція храмової архітектури Волині XIX – поч. XX ст.	99
<i>Руслана Марценюк.</i> З «Волинських Афін» на Київські гори: вчителі Волинського ліцею в Університеті св. Володимира в Києві (1834–1839)	129
<i>Наталія Оболончик.</i> Почаївський монастир у 30-х роках XIX ст.: зміна обличчя	142
<i>Оксана Карліна.</i> Соціально-професійна характеристика населення Кременця (за IX ревізією 1859 року)	149
<i>Олена Прищепя.</i> Освітні заклади в культурному житті міст Волині (XIX – поч. XX ст.)	162
<i>Ірина Міляшевич.</i> Періодичні видання Кременеччини XIX – поч. XX ст.: історичні витoki та місце в суспільному житті Волині	173
<i>Ольга Деревінська.</i> Релігійна періодика Волині міжвоєнних років (на прикладі часопису «Православна Волинь»	191

УДК 94(477.8) «17 «451.10»

Микола Близняк

МІСТЕЧКО ЛЯХІВЦІ НАПРИКІНЦІ XVIII ст.

У статті зроблено спробу висвітлити соціально-економічний розвиток містечка Ляхівці, проаналізовано внесок князів Яблоновських у його розбудову, досліджено стан ремесел, торгівлі, соціальну та етно-конфесійну структуру населення.

Ключові слова: Ляхівці, містечко, міщани, Яблоновські, торгівля, ремісничі цехи, етнічні меншини.

У статті ідеться про містечко Ляхівцям, яке лежало на берегах ріки Горині та її притоки Білої Криниці¹. До початку 90-х років XVIII ст. це поселення належало до Кременецького повіту Волинського воєводства Речі Посполитої, унаслідок другого поділу польсько-литовської держави відбулося до Російської імперії і потрапило спочатку в Ямпольський уїзд Ізяславського намісництва, улітку 1795 р. опинилося разом із ним у Подільській губернії, а в середині 1797 р. – в Острозькому уїзді Волинської.

Одним із перших минулим Ляховець зацікавився священник-краєзнавець Аполлон Сендкульський (1830–1882), який надавав перевагу церковному минулому². В аналогічному руслі поселення показано в праці знавця церковної старовини Миколи Теодоровича (1856–1917)³, який частину даних запозичив із «Географічного словника Польського королівства»⁴. Цінний фактичний матеріал з історії містечка зібрано в праці відомого дослідника соціально-економічної проблематики Волині XVI – XVIII ст. Олексія Барановича (1882–1961)⁵. Окремі дані містить відповідний том «Історії міст і сіл УРСР»⁶. Особливої уваги заслуговує серія публікацій Т. Брянцевої про міста Правобережної України наприкінці XVIII ст.⁷ На тему історії Ляховець писав також Б. Г. Огороднік⁸. Позитивно оцінюючи ці історіографічні здобутки, зазначимо, що загалом розвиток містечка наприкінці XVIII ст. поки що мало висвітлений.

До нас дійшла низка важливих документів описово-статистичного характеру, що дають змогу розкрити головні аспекти проблеми. Найважливішими з них є інвентарі Ляховецького ключа 1780-х років⁹, опис Острозького уїзду Волинської губернії 1798 р.¹⁰, документи про надання окремим мешканцям прав вільних міщан¹¹ та матеріали генерального подимнога за 1775 р.¹² Відвідини поселення Станіславом Августом Понятовським відображені в щоденнику його подорожі 1787 р. Україною¹³. Заслугове уваги збірка документів з архіву Сапег і Яблоновських¹⁴.

Розбудова містечка князями Яблоновськими. Уперше поселення Ляхівці згадане 1442 р. в привілеї великого князя литовського Казимира шляхтичу Дениску Мукосійовичу на низку маєтків. Пізніше воно потрапило до шляхетського роду Калениковичів, а від тих перейшло до Сенют¹⁵. Останні виклопотали привілей на заснування тут міста¹⁶. 7 липня 1681 р. шляхтич Андрій Лещинський, що успадкував маєток після Криштофа-Александра Сенюти-Ляховецького, продав його руському воєводі і повному гетьману коронному Станіславу-Яну Яблоновському¹⁷.

Чи не найбільше зусиль до розбудови Ляховець доклав внук останнього новогрудський воєвода Юзеф-Александр (1711–1777). Саме він перетворив поселення в розкішну магнатську резиденцію. У другій половині XVIII ст. в архітектурі України поширюється класицизм. На Волині й Поділлі цей стиль був репрезентований варшавською і віленською школами¹⁸. Протягом 1745–1752 рр. згаданий вище магнат збудував у Ляхівцях великий мурований замок, товщина стін якого згідно з тодішніми вимогами до фортифікацій сягала 1,5–2 м¹⁹. Як зазначає Ольга Михайлишин, резиденції були координуючими центрами усіх видів діяльності еліти. Оскільки наприкінці XVII ст. оборонна функція їх почала відмирати, то новий замок закладався заради утвердження престижу власника маєтку²⁰. Замок знаходився на деякій відстані від міста. У цьому сенсі він був уособленням станової належності, влади, необмежених фінансових можливостей, вишуканого європейського смаку та вірності традиціям. Відображена в резиденції велич князя Яблоновського мала наближати його до монаршого титулу. Авторі XIX ст. відзначали «дивакуватість» цієї постаті. Відомі його претензії на королівський титул після смерті Августа III. Князь влаштовував пишні банкети, на які запрошував інших аристократів. У святкові дні він одягав мантию і митру, сідав на трон і давав своїм васалам аудієнцію. Склавши 1773 р. із себе повноваження сенатора, решту життя Юзеф-Александр Яблоновський провів у Лейпцигу († 1777). Після смерті князя Ляхівці успадкував його син Август-Доброгост (1769–1792), який помер у молодому віці, не залишивши нащадків. У результаті містечко перейшло до сестри останнього Теофілі Сапегі. Наприкінці 1790-х років щорічно вона мала від поселення понад двадцять тисяч карбованців доходу²¹. Поселення було осередком ключа, до якого входили містечко Корниця та 24 села²².

Топографія. Наприкінці XVIII ст. в Ляхівцях був одноповерховий мурований палац, обнесений по периметру мурованою стіною. Він знаходився на острові, що утворювався річкою Горинню²³. Для піднесення значущості резиденції 1760 р. Яблоновський запровадив поштовий зв'язок Ляховець із Лисянкою. Кожні два тижні «лисянські городові козаки» возили між цими населеними пунктами пошту²⁴. 14 березня 1787 р. Август-Доброгост Яблоновський і його мати Франциска приймали в себе останнього польського короля Станіслава Августа Понятовського, що поспішав до Канева на зустріч із Катериною II²⁵. Автор щоденника цієї мандрівки Адам Нарушевич подає низку деталей палацового життя. У замку були портретна галерея видатних поляків, бібліотека, збірка медалей тощо²⁶.

Із замку до міста можна було добратися дерев'яним підйомним мостом, який 1684 р. мав довжину 624 кроки²⁷. У центрі поселення стояла ратуша. Збоку від неї, уздовж стіни тягнулася загорода для крамарів і перекупок. Наприкінці XVII ст. на площі функціонувало 29 міських комор, а через сто років – удвічі більше. Одна з вулиць, які йшли від ринку, вела до Острозької, а інша – до Заславської брами. Наприкінці XVII ст. одну з вулиць називали Шляхетською. Над ставом мешкали винники та броварі

За описом 1798 р., Ляхівці мали передмістя Новогоринь та Воля Гайдучка. З інших джерел відома Воля Зарічна. Н. Теодорович згадує передмістя Старики, Підгора, Мокра Воля, Суха Воля²⁸, а також Заріччя та Містечко²⁹. В інвентарі 1789 р. названо «хуторян» («futornicy»), володіння яких належали до міста.

Функціонування в Ляхівцях культових споруд проаналізував свого часу Н. Теодорович. Зібрані ним матеріали доповнено даними з інших джерел. У містечку були мурований домініканський монастир апостолів Петра й Павла, дерев'яні унійні церкви Різдва Богородиці, Успіня Божої Матері, Преображення Господнього, Покрови Пресвятої Богородиці та Богоявлення Господнього³⁰. При церквах інвентарі 1780-х років фіксують школи і шкільки³¹. У зв'язку з візитом короля Станіслава-Августа Понятовського згадана замкова каплиця отців францисканців.

Демографічне обличчя поселення. У 80-х роках XVIII ст. Ляхівці належали до добре залюднених міст малопольської провінції³². Наприкінці 90-х років за кількістю мешканців це «середньостатистичне», за визначенням Т. П. Брянцевої, волинське місто³³ поступалося тільки уїздному центру Острогу³⁴.

За документами, що дійшли до нас, можна простежити динаміку населення. В інвентарі містечка відзначено кількість будинків та імена їх власників, а також комірників та їхніх дітей. За реєстром подимного, складеним 1775 р., тут було 400 будинків³⁵. Фактично для другої половини XVIII ст. це найбільше число помешкань для цього поселення. 1785 р. налічувалося 359

будинків, 247 з яких належали християнам, а 112 – євреям³⁶. Загалом проживало 1742 мешканці (69% становили християни, а решту – євреї). Середній коефіцієнт залюдненості домогосподарства становив 4,8 особи з урахуванням того, що в підрахунки включені комірники та їхні діти. 1787 р. в поселенні був 341 будинок³⁷, а 1789 р. – 342³⁸. В усіх випадках в число будинків включалися панський палац, бровар, скарбова економія, єврейські школи й шкілки, церковні будинки. 1798 р. містечко нараховувало 320 будинків, а проживали в них 2620 мешканців. Таким чином, можна говорити про деяке збільшення чисельності населення впродовж останньої чверті XVIII ст. Проте варто зазначити, що при складанні інвентарів окремі верстви населення могли бути пропущені. Для 1775 р. дослідники переконливо називають відсутність у джерелах шляхти, духовенства та війська.

Не можна залишити поза увагою наявність пустих будинків. Зокрема, одне пусте помешкання («*chalupa pusta*»), яке стояло поруч із корчмою, належало скарбу, інші три – єврейській громаді. Окрім того, були ще розібрані будинки («*rozebране*»)³⁹. Разом із тим фіксується поява нових мешканців – «новозбудованих» («*noworobudowany*») та «новоосілих» («*nowosiadly*»). Серед них названо безіменного дяка, що мешкав у «Порвішовій халупі» і не платив жодного податку⁴⁰. Вільним від податків був «новоробудовану» жовнір Ковальський⁴¹. 1789 р. на постійне проживання прибули Остап Роговський, Денис Полешук, Нестор Колодій і Юзеф Столяр⁴². Отже, досліджуваний період позначений певною динамікою демографічних процесів.

Соціальні страти. Для кінця XVIII ст. можна з'ясувати соціальну стратифікацію міста. За описом 1798 р., тут було 2620 мешканців (1392 чол. і 1228 жін.): 62 душі духовенства, 601 душа шляхти (278 чол. і 323 жін.), 312 душ міщан та євреїв (159 чол. і 153 жін.), 223 душі духовних підданих (122 чол. і 101 жін.) та 1422 душі панських підданих (796 чол. і 626 жін.). Отже, найбільшу за чисельністю категорію населення становили піддані. 1789 р. названі мешканці, які належали до юридики отців домініканців⁴³. У значній частини власників будинків були комірники, які не мали власних помешкань.

На становищі міст відбився загальний занепад Речі Посполитої. Економічно слабкі міста не мали підтримки держави. Міщани зазнавали утисків. У цих умовах вони не були зацікавлені в промисловій діяльності⁴⁴. Єдиним виходом залишалося зайняття сільським господарством.

Як бачимо, соціальна структура міста відзначалася багатоукладністю: тут мешкали представники Яблоновських, чиншова й служила шляхта (23%), духовенство (2,3%), міщани та євреї (12%), духовні й панські піддані (63 %) та інші верстви, які не піддаються детальним підрахункам (селяни, челядь, приїшли мешканці тощо).

«Славетні та вільні». У другій половині XVIII ст. в містах і містечках Правобережної України складається верства заможних міщан, до яких могли належати ремісники-майстри, мірошники, пасічники, купці, винники, орендарі, представники магістратів. Особливий статус посідали громадяни Ляховець (див. додаток 9). Користуватися можливістю прийняття до міського права могли тільки вільні обивателі.

15 травня 1787 р. Август-Доброгост Яблоновський запровадив книгу міщанського стану, яка мала фіксувати персональний склад громади Ляховець⁴⁵. Хто бажав прийняти міське право, повинен був звернутися з відповідним проханням до не менше ніж п'яти міщан. Потім його клопотання обговорювалося на засіданні магістрату. До міського громадянства не могли бути прийняті оголошені проклятими, відступники від католицької віри, євреї, незаконнонароджені, заплямовані негідним учинком (гультяї, пияки, волоцюги), а також ті, хто не вів належним чином своє господарство. Якщо прохач не був помічений у перелічених вище справах, він міг присягнути і вписатися до книги. Після процедури присяги, що проводилася біля ратуші, новообраного допускали до міських привілеїв. Присяга, запис до книги та привілеїв мали відповідний формуляр. Після виконання всіх формальностей новообраний міщанин ставав «славетним і вільним». Важко підрахувати відсоток тих, хто мав міське громадянство, проте знаковим тут є надання міського громадянства 16 липня 1787 р. 34-м міщанам⁴⁶. «Славетними і шляхетними» стали члени магістрату та їхні діти, цехмістри, заможні ремісники. У привілеях, якими надавали ляховецьке громадянство, ідеться про те, що воно могло успадковуватися нащадками власника цих прав. Повноправні міщани, що мешкали в місті чи на передмісті, не могли бути задіяні до жодної роботи, звільнялися від солдатських постойв і мали низку привілеїв: утримувати стави, в окреслених межах ловити волоком рибу, заводити хутори із земельними наділами та полями й садами (без стягнення десятини), вільно тримати на передмістях та на віддалі від міста гуральні й бровари тощо⁴⁷. До привілеїв належало також право полювання.

Перелік привілеїв не задовольняв потім Теофілію Сапегу. Наприкінці 1790-х років вона висловила низку зауважень до них: вимагала, зокрема, заборонити міщанам приймати в міщанство, а залишити тільки право пропонувати відповідну особу, заборонити пропінацію, уточнити права на полювання та надання ставків і млинів тощо.

Торгівля та промисли. Нарівні з іншими містами Речі Посполитої Ляхівці виконували певну торгово-ремісничу функцію і поступово перетворювалися в промисловий осередок округи. Станом на 1798 р. тут функціонували 16 мурованих і 13 дерев'яних крамниць. У трьох із них продавали бавовняні та конопляні й лляні тканини, а в інших – сіль, рибу й тютюн. У першій групі крамниць товар оцінили на 1200 карбованців загалом,

а в інших – по 150 карбованців у кожній⁴⁸. Асортимент товарів, загалом скромний, зумовлювався місцевим попитом. Детальні дані про крамниці в Ляхівцях маємо для також за 1789 р. (див. додаток 6). Усього тут було побудовано 40 крамниць (17 дерев'яних і 13 мурованих). На кінець 1780-х років припадає занепад постійної міської торгівлі, про що красномовно свідчать 8 порожніх крамниць (20%). Усвідомлюючи загрозові тенденції в торгівлі, власники міста почали видавати спеціальні документи для протягнення економіки власних маєностей (додаток 8, док. 1). 1787 р. князь Яблоносський дозволив установити в Ляхівцях міську вагу: «оскільки досі не було в місті такого порядку, щоб мати міську вагу, на якій би купці зважували свої товари, як при продажі, так і при купівлі, дозволяю місту встановити таку вагу, із застереженням, що вона повинна відповідати королівському фунту, а прибутки з неї дарую місту як його довічний прибуток»⁴⁹.

У містечку було налагоджене ставкове господарство. На початку 1770-х років сушену й солону рибу возили звідси навіть до Львова й Варшави⁵⁰. Проте рибальство не було основним засобом забезпечення сім'ї. За інвентарем 1785 р., рибалка Остап Довгоший, сім'я якого складалася з чотирьох осіб та одного комірника, мав, наприклад, двоє волів, дві корови, 3,5 ґрунту, сінокіс на три косарі й город. На ньому лежали наступні повинності: відробляти власним тяглом два літні та один зимовий дні панщини й 24 дні шарварків, давати 16,5 гарнців вівса, 2 курки, 15 яєць і 2 мотки прядива, привозити фуру дров і платити 16 злотих 4 гроші «чиншику»⁵¹. Рибалка Гаврило Кушнір, у сім'ї якого теж було четверо душ, мав два воли, дві корови, 3,5 ґрунту, сінокіс на три косарі й город. Його повинність становили 24 дні шарварків власним тяглом, 16,5 корців вівса, 2 курки, 15 яєць, 2 мотки прядива, підвода дров, 38 злотих 1 гріш чиншу, 8 грошів «чиншику»⁵². Спеціальних податків, пов'язаних із виловом риби, не платили. Ставкове господарство було додатковим заняттям міщан.

У маєтку мешкав ставничий Літинський, який мав у господарстві вільні від повинностей пів волоки ґрунту й 12 сінокосів. Він відав панським ставковим господарством і мав із панського скарбу постійне грошове утримання та значну ординарію, тобто забезпечення продуктами, зокрема, рибою нижчої якості⁵³. Як установив свого часу О. Баранович, ставкове господарство у XVIII ст. йшло на спад, що було пов'язано зі зменшенням в Європі попиту на цей продукт, зниженням цін та далеким транспортуванням. Рибне господарство треба було вести дуже раціонально. Ставок у Ляхівцях здавався в оренду, і слід було добре стежити за орендарями, аби вони виконували умови контракту. Згаданий вище дослідник навіть приклад судового процесу між власником та орендарем ставу, що тривав кілька десятиліть і завершився перемогою першого з них, правда, він «дістати орендаря не може, бо той сидить у Вишневі, а власник Вишневі не хоче видати його,

знаходить на те різні мотиви»⁵⁴. Найкраще було здавати став особі з панського ключа, яка була залежною й бездоганно виконувала умови оренди.

У всіх містах і містечках Волині виготовляли спиртні напої, які реалізовували на основі права пропінації. Таке виробництво зосереджувалося у винокурнях. У 1770-х роках у Ляхівцях було сплачено 449 злотих 6 грошей чопового, тобто податку на виготовлення горілки, пива й хмільного меду⁵⁵. 1798 р. тутешня винокурня мала чотири котли й виготовляла напій третьої проби, який реалізовували в містечку по 80 копійок за відро. Тут працювали майстри-євреї та наймані робітники. За кожне відро майстри отримували по 7,5 копійки⁵⁶.

Крім сільськогосподарських робіт, мешканці Ляховець займалися чоботарством, чого не було в інших містечках Острозького уїзду. Проте вони не виділилися ще в окрему професію⁵⁷.

Усі мешканці відробляли панщину від одного до трьох днів на тиждень⁵⁸. Худобу тримала невеличка частини міщан, хоч сінокосів було вдосталь. Павло Сливка 1785 р. мав два воли, корову, город, чотири сіножаті. У його повинність входили два літні та один зимовий дні панщини, 24 дні шарварків, натуральна данина вівсом, яйцями й дровами та чинш на 8 злотих 16 грошів. За даними Оксани Карліної, наприкінці XVIII ст. в містечках Волині більшість населення складали панщинні селяни⁵⁹. Як бачимо, це стосується і Ляховець.

У панському господарстві були пасіки. В інвентарі 1787 р. згаданий «*pasiecznik skarbowy*» Лесько Кушпель, в сім'ї якого було троє неповнолітніх дівчат. Він мав четвертину ґрунту, три сінокоси й город і тримав одну корову. Повинність його складали 12 піших днів панщини, стільки саме шарварків, корець і гарнець вівса, каплун, дві курки, 30 яєць, два мотки прядива й дві фури дров та 16 грошів «чиншику» й 8 злотих подорожчини⁶⁰. Конкретніших даних про пасіки немає, оскільки, як правило, їх не здавали в оренду.

Єврейська громада. Важлива роль в економічному житті Ляховець належала міщанам-євреям. 1765 р. тут мешкало 589 євреїв⁶¹. Пізніше кількість їх коливалася. 1785 р. євреї мали 112 будинків, включаючи заїжджі будинки і шинки (див. додаток 5), а загалом проживала 541 особа (245 чол. і 296 жін.). За документами російського походження, євреї сплачували від 30-ти копійок до двох карбованців 25-ти копійок чиншу. Вони орендували винокурні й млини, утримували постоялі двори, торгували напоями⁶². Шимон Котляр 1785 р. платив 6, а Хайм Пекар – 8 злотих податку⁶³. В інвентарях 1785 й 1789 років згадана Новогоринську корчма (йдеться про передмістя). У місті діяла єврейська школа⁶⁴. Маємо дані про єврейську лазню⁶⁵.

Ремісничі цехи. Джерела містять лише кілька згадок статистичного характеру про розвиток у Ляхівцях цехового ремесла. У містечку функціонували римарський, шевський, кушнірський, ткацький та музикантський

цехи (див. додаток 1), які 1789 р. сплатили разом 188 злотих чиншу⁶⁶. Іванко Музика, що мав на околиці міста будинок, сплачував чинш у розмірі 18 злотих⁶⁷. 1785 р. цехмістром кушнірського цеху був Григорій Лихвантий. Його родині належало двоє коней, четверо волів, дві корови, четвертина ґрунту, сінокіс на 6 косарів, хутір і два городи⁶⁸. «Славетним і шляхетним» він став 16 липня 1787 р.⁶⁹

За спостереженням Віктора Тхора, у XVIII ст. за невелику плату в цехи приймали євреїв⁷⁰. 5 вересня 1797 р. княгиня Теофіля Сапега видала єврейському цеху ремісників документ, в якому зазначено: «бажаючи в моєму спадковому місті Ляхівцях мати порядок, назавжди дотримуваний між євреями-ремісниками, як тими, що замешкали вже у місті, так і для заново прибуваючих до цього міста на проживання, щоб кожен уживав майстерності свого ремесла відповідно до своєї професії, а до іншої майстерності ремесел не вдавався і щоб усі ремісники взагалі про кожного конкретного ремісника були повідомлені, тому дозволяється цим ремісникам мати між собою книгу, в якій кожен ремісник у присутності всіх ремісників повинен записати, яким ремеслом він займається»⁷¹. У протилежному разі накладався штраф. Очевидно, поява документа була зумовлена прагненням упорядкувати цехову організацію ремісничої діяльності євреїв. Іншим документом княгиня дозволила євреям-крамарям Лейбі Лейзеровичу та Абраму Таубісійовичу будівництво в ринку власним коштом мурованої крамниці шириною п'ять ліктів, а довжиною – рівно з мурованими крамницями, звільнивши їх на рік від усіляких чиншів⁷². Як бачимо, кілька євреїв могли мати спільну крамницю.

Вагомим чинником економічного життя округи було позацехове ремесло, яким займалися мешканці навколишніх сіл, хоча якість виготовлених останніми товарів поступалася аналогічним цеховим виробам.

* * *

Наприкінці XVIII ст. місто Ляхівці перебувало в приватній власності магнатського роду Яблоновських. Товарно-грошові відносини розвивалися тут повільно, що було, зрештою, характерним і для інших міст та містечок Правобережної України того часу. Спроби власників пошквалити економіку та інші сфери життя шляхом надання місту привілеїв не принесли бажаних результатів. Поселення мало аграрний характер, але відзначалося слабким рівнем сільськогосподарського виробництва, оскільки без виходу на зовнішні ринки основна частка продукції споживалася в його окрузі. Розвиток містечка проходив у тісному взаємозв'язку з тими соціально-економічними процесами, які мали місце в історії Волині та Правобережжя другої половини XVIII ст. загалом.

Додатки

Додаток 1

Бровари та винниці ляховецьких свреїв станом на 1785 р.

№ п/п	Власники	Кількість котлів	Ціна від одного котла	Всього (у злотих)
1	Фроїм Заславський	3	7	21
2	Абрамко Чарненький	2	7	14
3	Сруль Аронюк	2	7	14
4	Берко Нетесаний	3	7	21
5	Арія Арендар	3	7	21
6	Шмуль Суфрич	3	7	21
7	Євшия Арендар	4	7	28
	Всього	20	7	140

Складено на основі: ЦДІАК України, ф. 10, оп.1, од. зб. 76, арк. 18 зв. – 19.

Додаток 2

Дерев'яні та муровані крамниці в Ляхівцях станом на 1785 р.

№ п/п	Крамарі	Чинш у злотих
1	Полотняна (sukienny sklep)	10
2	Норемберська (noremberski sklep)	10
3–17	Пусті	–
18	Йона Крамар	10
19	Йось Злотник	9
20	Луя Кисельович	8
21	Кисіль Купець	11

22	Іцко Донделюк	8
23	Гершко Кисельович	9
24	Іха Файбишів зять	9
25	Мошко Янкельович	8
26	Шевель Купелів	8
27	Шимон Файбишів зять	8
28	Файбиш Солом'яний	10
29	Баська Вдова	8
30	Сруль Аронюк	10
31	Абрамко Файбишів зять	10
32	Кисіль Рабінович	9
33	Склеп скарбовий	–
34	Гершко зять Донделюка	8
35	Дувід Юровецький	9
36	Дувід Кушнір	7
37	Янкель Шкляр	9
38	Янкель Володимирський	10
39	Шевель Крамар	8
40	Воль Курницький	9
	Всього з дерев'яних та мурованих	20 + 194 = 224

Складено на основі: ЦДІАК, ф. 10, оп. 1, од. зб. 76, арк. 19 зв. – 20. Крамниці 1–17 побудовані з дерева (імена власників не вказані) а 18–40 муровані.

Додаток 3

Сіножаті, роздані мешканцям Ляховець восени 1785 р.

№ п/п	Міщани	Сіножаті	Ціна у злотих та грошах
1	Михалко Роговський	2	2
2	Михалко Цимерманів зять	2	2
3	Василь Романюк	1,5	1.15
4	Федір Валігура	5	5
5	Петро Каній	7.5	7.15
6	Мартин Закальський	2	2

7	Федір Пивовар	4	4
8	Федько Беднар	4	4
9	Григорій Ліхвантий	3	3
10	Петро Загоруйко	4	4
11	Микита Швець Денисючин	4	4
12	Грицько Батагур	3	3
13	Василь Римар	2	2
14	Семен зять Слюсаря	3	3
15	Александр Слюсар	6	6
	Всього		53

Складено на основі: ЦДІАК, ф. 10, оп. 1, од. зб. 76, арк. 21.

Додаток 4

«Бокові поля», роздані мешканцям Ляховець восени 1785 р.

№ п/п	Міщани	Поля у днях	Ціна дня (злоті і гроші)	Сума (злоті і гроші)
1	Яків Сливка	1,5	3.8	4.27
2	Гаврило Кушнір	1	–	3.8
3	Михалко Волошин	1	–	3.8
4	Андрій Федька Римара зять	1,5	–	4.27
5	Микола Роговський	1,5	–	4.27
6	Фомко Попович	3	–	6.16
7	Захарко син Рачка	1	–	3.8
8	Василь Загороднюк	2	–	6.16
9	Грицько Гладунець	2,5	–	8.5
10	Василь, брат Гладунця	4,5	–	14.21
11	Андрій Возний	2,5	–	8.5
12	Ян Грильовський	1,5	–	4.27
13	Григорій Слюсар	4,5	–	14.21
14	Еліаш Золотар	1,5	–	4.27
15	Грицько, зять Веселовського	1,5	–	4.27
	Всього			

Складено на основі: ЦДІАК України, ф. 10, оп. 1, од. зб. 76, арк. 20 зв.

Єврейські заїжджі доми і шинки в Ляхівцях станом на 1785 р.

№ п/п	Власник	Заїжджий дім	Шинок	Податок у злотих
1	Йосип Аронович	–	1	8
2	Нухимова Вдова	–	1	8
3	Шмульова Вдова	–	1	2
4	Мошко Заславський	–	1	8
5	Лапа Донделюк	1	–	10
6	Берко Аронюк	–	1	8
7	Мошко Зозулька	–	1	9
8	Копель Шинкар	–	1	4
9	Арія Орендар	1	–	10
10	Євшия Орендар	–	1	10
11	Вігдор Орендар	1	–	10
12	Берко Шушовецький	–	1	8
13	Сруль Лесньовський	–	1	6
14	Лейзор Малич	–	1	4
15	Файбиш Солом'яний	–	1	10
16	Мошко Манашко	1	–	14
17	Лейба Брамник	–	1	6
18	Хаїм Шмуйтович	1	–	10
19	Лейзорова Вдова	1	–	7
20	Шмуль Суфрич	–	1	8
21	Гершко Останній Гріш	–	1	7
22	Мошкова Вдова	1	–	4
23	Абрамко Чорнений	1	–	14
24	Маерко Кащинецький	1	–	14
25	Міхель Абрамович	1	–	14
26	Роня Заславська	–	1	10
27	Воль Шмуйлович	–	1	8
28	Сапса Лейбович	–	1	7
29	Малка Вдова	1	–	4
30	Шльома Денисовецький	1	–	13

31	Дувід Куций	1	–	6
32	Сруль Донделюк	1	–	18
33	Мортко Мікласький	1	–	12
34	Сруль Аронюк	–	1	8
35	Манушь Берестецький	–	1	8
36	Сосяр	1		6
	Всього	16	20	

Складено на основі: ЦДІАК України, ф. 10, оп. 1, од. зб. 76, арк. 15 зв.–18.

Додаток 6

Дерев'яні і муровані крамниці в Ляхівцях станом на 1789 р.

№ п/п	Власники	Чинш у злотих
1	Степан Римар	10
2	Detto	10
3	Онуфрій Снежжа Злотик	10
4	Detto	10
5	–	–
6	Ейзик Данилович	10
7	Арон Кременецький	10
8	Кость Жук	10
9	Івашко Римар	10
10–17	Пусті	–
18	Степан Римар	18
19	Йось Злотник	9
20	Липпа Крамар	9
21	Кисіль Крамар	9
22	Іцько Денделюк	9
23	Гершко Крамар	12
24	Іхель Крамар	9
25	Мошко Крамар	9
26	Шевель Копелюв	9
27	Шимон Янкельович	9

28	Абрам Файбишов	9
29	Йось Духовний	9
30	Гершон Срульович	9
31	Файбиш Солом'яний	9
32	Райця Вдова	9
33	Крамниця орендарська	–
34	Гершко, зять Денделюка	9
35	Дувід Юровецький	9
36	Дувід Кушнір	9
37	Янкель Шкляр	9
38	Янкель Володимирський	9
39	Мала Вдова	9
40	Єня Вдова	9
	Всього	210

Складено на основі: ЦДІАК, ф. 10, оп. 1, од. зб. 77, арк. 14 зв. – 15. Крамниці 1–17 побудовані з дерева, а 18–40 муровані.

Додаток 7

Ремісничі цехи в Ляхівцях станом на 1789 р.

№ п/п	Назва цеху	Податок у злотих
1	римарський	60
2	шевський	73
3	кушнірський	22
4	ткацький	20
5	музикантський	13
	Всього	188

Складено на основі: ЦДІАК, ф. 10, оп. 1, од. зб. 77, арк. 10 зв. – 11.

Додаток 8

Привілей Августа-Доброгоста Яблоновського мешканцям Ляховець на торгівлю та документація прийняття їх до міського громадянства

Документ 1

Ф. 5, оп. 3, спр. 1923, 1 арк.

August Dobrogost Stanislaw xiąże z Wihielicza Prus Jabłonowski, wojewodzie nowogradzki, kawaler orderu s-go Huberia, dziedzic xięstwa Lachowieckiego, kluczow Teofipolskiego, Sulżynskiego, Zawalowskiego, Jabłonowa w Galicyi, Lodomeryi, Chorosznianskiego, Grodka Glarnego lasu, grodka Olchowieckiego Podhorleckiego, Lisianskiego, Jabłonowa i stt. Steblowa, Kiczeru, Ditmandorfa y Haubica.

Wszem wobec y każdemu z osobna, komu o tym tylko wiedziec należy, czynie wiadomo tym listem moim, uhcąc poddanych moich chrescian utwierdzic w ich chęciach i myslach, sposobiących się do handlów, pozwalam im handlować nie tylko w miescie moim Lachowcach, ale we wszystkich dobrach moich raznemi towarami, jako to suknamy, bławatami, futrami, zelazem, rymarszczyzną, korzemy, bakaliją, norabeszczczyzną, rybami, solą et. et. et. zgoła wszystkimi towarami, bez wszelkie oplaty, czemu nikt sprzeciwic się niemą.

Dan w Lachowcach. Dnia trzeciego. Miesiąca sierpnia tysiąc sidmset osimdziesiąt szostego roku.

Xiąże Jablonowski
[Печатка]

Документ 2

Ф. 5, оп. 3, спр. 1924, 1 арк.

Публікація в перекладі українською мовою: Історія Теофіпольщини в документах архіву Сапег і Яблоновських: збірник документів і матеріалів / за ред. І. Стасюка, упор. О. Дзьобан, Т. Гуцаленко. – Шепетівка, 2008. – С. 265.

Rada miejska magistratu Lachowieckiego w zupełney liczbie zebrana.

Wszem wobec y każdemu z osobną, komu tylko o tym wiedziec będzie należało, czyniemy wiadomo, iż Kiryka Chaudyżowskiego uznawszy bydź sposobniego na mieszczanina tego za sławetnego y wolnego równie znani deklarujemy mieszczanina oraz dzieci y potomków jego do praw naszych przypuszczamy, a iako ten wykonał przysięgę dnia dzisieyszego tak y od dziś za uczściwego współobywatela miasta naszego Lachowce od wszystkich ma

bydź poczytanym, a dla większego waloru te prawo stwierdzamy pieczęcią magdeburyi miasta naszego.

Dan na ratuszu Lachowieckim dnia 1-go miesiąca marca 1788 r[ok]u.

Alexander Prokopowicz +⁷³

Anufry Antonowicz Snieżka

Stefan Grelicki

Roman Prokopowicz +

Jakub Sulima Lipski +

Teodor Grelicki

[Miська печатка]

Документ 3

Ф. 5, оп. 3, спр. 1925, 1 арк.

August Dobrohost Stanislaw xiąże.

Wszem wobec y każdemu zosobna, komu tylko o tym wiedziec będzie należało, czynię wiadomo, iż mając wzgląd na zasługi Teodora Grelickiego a chcąc osadzić miasto Lachowce wolnemi mieszczaninami chrzescianinami, w nagrodę onegoż od poddaństwa uwalniam a za sąwetnego y wolnego mieszczanina ogłaszam y mieć chce, któremu wszystkie wolności y przywileja służyć mają równie jako synom y potomkom jego y od nikogo przeczone bydź nie moga. Dan w zamku Lachowieckim pietnastego lipca tysiąc siedmset osmdziesiąt siodmego ro[ku].

Dobrogost Stanislaw xiąże

Przyciśnił pieczęć J. Kruszczyński [печатка]

[На звороті аркуша напис: архів Сапієхів]

Документ 4

Ф. 5, оп., 3, од. зб. 1925, 1 арк.

Публікація в перекладі українською мовою: Історія Теофіпольщини... – С. 265.

August Dobrohost Stanislaw xiąże

Wszem wobec y każdemu zosobna, komu tylko o tym wiedziec będzie należało, czynię wiadomo, iż mając wzgląd na zasługi ieszcze Wawrzyńca Prokopowicza oycy, a zas przez syna Alexandra potwierdzone, wierności y przychylności jego codziennie doznając a nie widząc dla niego zadney inney nagrody, krom iedney wolności, ogłaszam go więc za mieszczanina bydź wolnego sąwetnego, uwalniając z dziećmi y naydalszemi potomkami od poddaństwa, któremu wszystkie wolności y przywileia dzisia y miaszczanom uroczyście darowane służyć mają.

Dan w zamku Lachowieckim dnia pietnastego miesiaca lipca tysiac siedmset osiemdziesiat siodmego roku.

Dobro[gost] Stanislaw Xiąże
Przycisnól pieczęć Ignę Kruszyński [печатка]

[На звороті аркуша напис: dnia 15 lipca]

Документ 5

Ф. 5, оп. 3, спр. 1932, 1 арк.

My, rada miejska magistratu Lachowieckiego, w zupeney liczbie zebrani.

Wszem wobec y każdemu zosobna, komu tylko o tym wiedziec będzie należało, czyniemy wiadomo, iż Jana Grelickiego uznawszy być sposobnego na miaszczanina, jego za sławetnego y wolnego miaszczanina równie z nami deklarujemy oraz dzieci y potomków jego do praw naszych przypuszczamy a iako ten wykonał przysięge dnia dzisiejszego, tak y od dzis za ucztsiwego współobywatela miasta naszego Lachowiec, od wszystkich ma być poczytanym. A dla większego waloru tę prawo stwierdzamy pieczęcią magdeburzi miasta naszego.

Dan na ratuszu Lachowieckim dnia siedymnastego lipca tysiac siadmset osmdyiesiąt siodmego roku.

Alexander Prokopowicz +
Onufri Snieżka
Stefan Grelicki
Roman Prokopowicz +
Jakub Sulima Lipski
Teodor Grelicki

Документ 6

Ф. 5, оп. 3, спр. 1932, 1 арк.

My, rada miejska magistratu lachowieckiego, w zupelney liczbie zebrani.

Wszem wobec y każdemu zosobną, komu tylko o tym wiedziec będzie należało, czyniemy wiadomo, iż Klima Wyszmirskiego uznawszy być sposobnego na miszczanina, tego za sławetnego y wolnego miaszczanina równie z nami deklarujemy oraz dzieci y potomków jego do praw naszych przypuszczamy, a iako ten wykonał przysięge dnia dzisiejszego, tak y od dzis za ucztsiwego współobywatela miasta naszego Lachowiec, od wszystkich ma być poczytanym, a dla większego waloru te prawo stwierdzamy pieczęcią magdeburyi miasta naszego.

Dan na ratuszu Lachowieckim dnia siedymnastego lipca tysiąc siedmset osmdziesiąt siedmego roku.

Alexander Prokopowicz +
 Onufri Sniezka
 Stefan Grelicky
 Roman Prokopowicz +
 Jakub Sulima Lipski +
 Teodor Grelicki

Документ 7

Ф. 5, оп. 3, спр. 1930, 1 арк.

August Dobrogost Stanislaw xiąże.

Wszem wobec y każdemu zosobną, komu tylko o tym wiedzieć będzie należało, czynię wiadomo, iż mając wzgląd na zasługi Jakoba Sulimę Lipskiego, a chcąc osadzić miasto Lachowce wolnemi mieszczaninami y chrzescianinami, w nagrodę onego ż od poddaństwa zwalniam a za sławetnego y wolnego mieszczanina ogłaszam y mieć chcę, któremu wszystkie wolności y przywileja służyc mają równie iako synom y potomkom jego y od nikogą przeczone bydź nie mogą.

Dan w zamku Lachowieckim dnia pietnastego lipca tysiąc siedmset osmdziesiąt siedmego roku.

Dobro[gost] Stanislaw xiąże
 Przyciesnoł pieczęć J. Kruszczyński

Документ 8

Ф. 5, оп. 3, спр. 1929, 1 арк.

August Dobrogost Stanislaw xiąże.

Wszem wobec y każdemu zosobną, komu tylko o tym wiedzieć będzie należało, czynię wiadomo, iż mając wzgląd na zasługi Stefana Grelickiego i wierność tego ż a chcąc osadzić miasto Lachowce wolnemi mieszczaninami y chreścianinami, w nagrodę onego ż od poddaństwa uwalniam a za sławetnego y wolnego mieszczanina ogłaszam y mieć chcę, któremu wszystkie wolności y przywileja służyc mają, równie synom y potomkom jego y od nikogo przeczone bydź nie mogą.

Dan w zamku Lachowieckim dnia pietnastego lipca tysiąc siedmset osmdziesiąt siedmego roku.

Dobro[gost] Stanislaw xiąże
 Przycisnoł pieczęć Kruszczyński

Документ 9

Ф. 5, оп. 3, спр. 1928, 1 арк.

August Dobrogost Stanisław xiąże.

Wszem wobec y każdemu zosobną, komu tylko o tym wiedzieć będzie należało, czynię wiadomo, iż mając wzgląd na zasługi, wierność y przychylność Onufrego Snieżki a chcąc osadzić miasto Lachowce wolnemi mieszczaninami y chrzescianinami, w nagrodę onego od poddaństwa uwalniam a za sławetnego y wolnego miaszczanina ogłaszam y mieć chcę, któremu wszystkie wolności y przywileją służyć mają, równie iako synom y potomkom jego y od nikogo przeczone być nie mogą.

Dan w zamku Lachowieckim dnia piętnastego lipca tysiąc siedmset osmdziesiąt siodmego roku.

Dobro[gost] Stanisław xiąże

Przycisnął pieczęć Kruszczyński

Документ 10

Ф. 5, оп. 3, спр. 1927, 1 арк.

August Dobrogost Stanisław xiąże.

Wszem wobec y każdemu zosobną, komu tylko o tym wiedzieć należało, czynię wiadomo, iż mając wzgląd na zasługi Romana Prokopowicza a chcąc osadzić miasto Lachowce wolnemi mieszczaninami y chrzescianinami, w nagrodę onego z od poddaństwa uwalniam a za sławetnego y wolnego miaszczanina ogłaszam y mieć chcę, któremu wszystkie wolności y przywileją służyć mają, równie iako synom y potomkom jego y od nikogo przeczone być nie mogą.

Dan w zamku Lachowieckim dnia piętnastego miesiąca lipca tysiąc siedmset osmdziesiąt siodmego roku.

Dobro[gost] Stanisław xiąże

Przycisnął pieczęć Kruszczyński

Документ 11

Ф. 5, оп. 3, спр. 1933, 1 арк.

My, rada miejska magistratu lachowieckiego, w zupełney liczbie zebrani.

Wszem wobec y każdemu zosobną, komu tylko o tym wiedzieć będzie należało, czyniemy wiadomo, iż Jakuba Grelickiego uznawszy być sposobnego na mieszczanina, tego za sławetnego y wolnego mieszczanina równie z nami deklarujemy oraz dzieci y potomków jego, do praw naszych przypuszczamy, a iako ten wykonał przysięgę dnia dzisiejszego, tak y od dzis za ucztściwego współobywatela miasta naszego Lachowiec od wszystkich ma

bydź poczytanym, a dla większego waloru tę prawo stwierdzamy pieczęcią magdeburyi miasta naszego.

Dan na ratuszu lachowieckim dnia siedymnastego lipca tysiąc siedmset osmdziesiąt siodmego roku.

Alexander Prokopowicz +
 Onufry Snieżka
 Stefan Grelicky
 Roman Prokopowicz +
 Jakub Sulima Lipski +
 Teodor Grelicki

Документ 12

Ф. 5, оп. 3, спр. 1934, 1 арк.

Мы, рада miejska magistratu lachowieckiego, w zupełney liczbie zebrani.

Wszem wobec y każdemu zosobną, komu tylko o tem wiedziec będzie należało, czyniemy wiadomo, iż Jana Wodynskiego uznawszy bydź sposobnego na mieszczanina, jego za sławetnego y wolnego równie z nami deklaruiemy mieszczanina oraz dzieci y potomków jego do praw naszych prypuszczamy, a iako ten wykonał przysięge dnia dzisieyszego, tak y od dziś za ucztściwego współobywatela miasta naszego Lachowiec od wszystkich ma bydź poczytanym, a dla większego waloru tę prawo stwierdzamy pieczęcią magdeburyi miasta naszego.

Dan na ratuszu lachowieckim dnia siedmnastego lipca tysiąc siedmset osmdziesiąt siodmego roku.

Alexander Prokopowicz +
 Roman Prokopowicz +
 Jakub Sulima Lipski +
 Teodor Grelicki
 Onufry Snieżka
 Stefan Grelicky
 Pieczęć magdeburya urzędu lachowieckiego.

Документ 13

Ф. 5, оп. 3, спр. 1935, 1 арк.

Мы, рада miejska magistratu lachowieckiego, w zupełney liczbie zebrani.

Wszem wobec y każdemu zosobną, komu tylko o tem wiedziec będzie należało, czyniemy wiadomo, iż Konstantego Żuka uznawszy bydź sposobnego na mieszczanina, jego za sławetnego wolnego mieszczanina równie z nami deklarujemy oraz dzieci y potomków jego do praw naszych prypuszczamy, a iako ten wykonał przysięge dnia dzisieyszego, tak z od dziś za ucztściwego

współobywatela miasta naszego Lachowiec od wszystkich ma być poczytany, a dla większego waloru tę prawo swierdzamy pieczęcią magdeburyi miasta naszego.

Dan na ratuszu lachowieckim dnia siedmnastego lipca tysiąc siedmset osmdziesiąt siodmego roku.

Alexander Prokopowicz +
 Roman Prokopowicz +
 Jakub Sulima Lipski +
 Teodor Grelicki
 Onufry Snieżka
 Stefan Grelicky
 Pieczęć magdeburya urzędu lachowieckiego

Документ 14

Ф. 5, оп. 3, спр. 1936, 1 арк.

My, rada miejska magistratu lachowieckiego, w zupełney liczbie zebrani.

Wszem wobec y każdemu zosobną, komu tylko o tem wiedziec będzie należało, czyniemy wiadomo, iż Alexandra Lipskiego uznawszy być sposobnego na mieszczanina, jego za sławetnego y wolnego równie z nami deklarujemy mieszczanina oraz dzieci y potomków jego praw naszych przypuszczamy, a iako ten wykonał przysięge dnia dzisieyszego, tak y od dziś za uczciwego współobywatela miasta naszego Lachowiec od wszystkich ma być poczytany, a dla większego waloru tę prawo stwierdzamy pieczęcią magdeburyi miasta naszego.

Dan na ratuszu lachowieckim dnia siedymnasstego lipca tysiąc siedmset osmdziesiąt siodmego roku.

Alexander Prokopowicz +
 Roman Prokopowicz
 Jakub Sulima Lipski
 Teodor Grelicki
 Onufry Snieżka
 Stefan Grelicky
 Pieczęć magdeburya urzędu lachowieckiego

Николай Близняк. Местечко Ляховцы в конце XVIII в.

В статье сделана попытка осветить вопросы социально-экономического развития Ляховцов, проанализировано вклад князей Яблоновских в его развитие, исследовано состояние ремесел, торговли, социальную и этноконфессиональную структуру населения.

Ключевые слова: Ляховцы, местечко, мещане, князья Яблоновские, торговля, ремесленные цехи, этнические меньшинства.

Mykola Blyzniak. Township Liakhivtsi in the late 18th century

The article attempts to describe the social and economic aspects of the development of the town Liakhivtsi, analyzes the personal contribution of princes Jablonowskie to its development, and investigates the condition of the crafts, trade, social and national structure of the population of the town.

Keywords: Liakhivtsi, township, burghers, princes Jablonowskie, trade, craft guilds, ethnic minorities.

¹ Lachowce // Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i Innych Krajów Słowiańskich. – Warszawa, 1880. – Т. 5. – С. 54. Тепер селище Білогір'я в Хмельницькій області.

² Сендульский А. Материалы для историко-статистического описания православных церквей Волынской епархии: местечко Ляховцы // Волынские епархиальные ведомости. – 1869. – Ч. неофиц. – № 18, 19.

³ Теодорович Н. И. Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии. – Почаев, 1889. – Т. 2. – С. 628–855.

⁴ Lachowce... – С. 53–54.

⁵ Баранович О. Нариси магнатського господарства на півдні Волині у XVIII ст. // Записки історико-філологічного відділу ВУАН. Студії з історії України науково-дослідчої кафедри історії України в Києві. – К., 1926. – Кн. 11. – С. 1–90.

⁶ Котлов А. О. Білогір'я // Історія міст і сіл Української РСР. Хмельницька область. – К., 1971. – С. 93–102.

⁷ Брянцева Т. П. Генеральний перепис 1795–1798 рр. про міста Волині // Вісник Київського державного університету. Серія історія. – К., 1975. – № 17. – С. 69–76; *Ії ж.* Про соціально-економічний розвиток міст Волині наприкінці XVIII ст. // *Там само.* – К., 1976. – № 18. – С. 75–81; *Ії ж.* Соціальна структура населення міст Волині наприкінці XVIII ст. // *Там само.* – К., 1981. – Вип. 23. – С. 79–87.

⁸ Огороднік Б. Г. Про деякі нові свідчення з історії с. Ляховець // Велика Волинь: минуле і сучасне: (Матеріали міжнар. наук. краєзн. конф., жовтень 1994 р.). – Хмельницький; Ізяслав; Шепетівка, 1995. – С. 288–289.

⁹ Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі: ЦДІАК України), ф. 10 (Житомирський земський суд), оп. 1, од. зб. 76, арк. 1–22; *там само*, од. зб. 77, арк. 1–17; *там само*, од. зб. 78, арк. 1–17.

¹⁰ ЦДІАК України), ф. КМФ 11, оп. 2, од. зб. 13 (Опис Острозького повіту Волинської губернії 1798 р.).

¹¹ Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника, відділ рукописів (далі: ЛНБ, ВР), ф. 5 (Колекція Осолінських), оп. 3, од. зб. 1921, 1923–1936 та ін.

¹² *Там само*, оп. 1, спр. 494, арк. 231–252 зв.

¹³ Dziennik podróży króla jegomości Stanisława Augusta na Ukrainę i do innych ziem koronnych roku 1787 dnia 23 lutego rozpoczęty, a dnia 22 lipca zakończony. – Warszawa, 1788.

¹⁴ Історія Теофіпольщини в документах архіву князів Сапег і Яблоновських: збірник документів і матеріалів / за ред. І. А. Стасюка. – Шепетівка, 2008.

¹⁵ Собчук В. Д. Від коріння до крони: Дослідження з історії князівських і шляхетських родів Волині XV – першої половини XVII ст.. – Кременець, 2014. – С. 179, 183, 189, 333, 336–337, 340–345.

¹⁶ Кадук І. П. Край білих гір. До 85-річчя утворення Білогірського району (1923–2008). – Шепетівка, 2008. – С. 34.

¹⁷ *Огороднік Б. Г.* Про деякі нові свідчення... – С. 288 – 289; Історія Теофіпольщини... – С. 163.

¹⁸ *Пажимський Б.* Мастки (палацово-паркові ансамблі) Хмельниччини XVIII – XIX ст. – Хмельницький; К., 2006. – С. 18–19.

¹⁹ *Романюк О.* Білогірщина під владою Речі Посполитої // Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки: Зб. наук. праць за матеріалами міжнародн. наук. конф. (23–24 червня 1999 р.). – Хмельницький, 1999. – С. 111.

²⁰ *Михайлишин О.* Палацово-паркові ансамблі Волині 2-ї половини XVIII – XIX століть. – К., 2000. – С. 18, 20.

²¹ ЦДІАК України, ф. КМФ. 11, оп. 2, од. зб. 13, арк. 5.

²² Перелік сіл Ляховецького ключа див.: Історія Теофіпольщини... – С. 254–255; про містечко Корниця наприкінці XVIII ст. детальніше див.: *Близняк М.* Містечко Корниця в останній чверті XVIII ст. // Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції «Хмельниччина в контексті історії України». – Хмельницький, 2012. – С. 177–181.

²³ ЦДІАК України, ф. КМФ. 11, оп. 2, од. зб. 13, арк. 4. План містечка кінця XVIII ст. див.; *Михайлишин О.* Палацово-паркові ансамблі... – С. 173.

²⁴ Історія Теофіпольщини... – С. 246–247.

²⁵ *Dziennik podróży króla...* – S. 94–95.

²⁶ *Ibid.* – S. 97. Див. також: *Булатова С. О.* Книжкове зібрання роду польських магнатів Яблоновських у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – К., 2006.

²⁷ Історія Теофіпольщини... – С. 165.

²⁸ *Теодорович Н. И.* Историко-статистическое описание... – Т. 2. – С. 808–809.

²⁹ *Цинкаловський О.* Стара Волинь і Волинське Полісся (Краєзнавчий словник – від найдавніших часів до 1914 року). – Вінніпег, 1986. – Т. 2. – С. 62–63.

³⁰ *Теодорович Н. И.* Историко-статистическое описание... – С. 820–821; ЦДІАК України, ф. КМФ. 11, оп. 2, од. зб. 13, арк. 4.

³¹ ЦДІАК України, ф. 10, оп. 1, од. зб. 76–77.

³² *Kulejewska-Topolska Z.* Oznaczenia i klasyfikacje miast w dawnej Polsce (XVI – XVIII w.) // *Czasopismo Prawno-Historyczne.* – 1956. – Т. 8, zeszyt 2. – S. 260.

³³ *Брянцева Т. П.* Про соціально-економічний розвиток міст Волині... – С. 76.

³⁴ Детальніше див.: *Близняк М.* Соціально-економічний розвиток містечок на півдні Острозького повіту в кінці XVIII ст. // Історичні студії Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Луцьк, 2011. – Вип. 5. – С. 4–9.

³⁵ ЛНБ, ВР, ф. 5, оп. 1, спр. 494, арк. 233.

³⁶ ЦДІАК України, ф. 10, оп. 1, од. зб. 76, арк. 14, 18

³⁷ Там само, од. зб. 78, арк. 13.

³⁸ Там само, од. зб. 77, арк. 14.

³⁹ Там само, арк. 3 зв., 12 зв., 13.

⁴⁰ Там само, од. зб. 76, арк. 1 зв.–2.

⁴¹ Там само, арк. 5 зв.–6.

⁴² Там само, од. зб. 77, арк. 3 зв.–4, 6 зв.–7, 7 зв.–8.

⁴³ Там само, од. зб. 77, арк. 8 зв.–9.

⁴⁴ *Тхор В. І.* Міське самоврядування на Волині у другій половині XVII – XVIII ст.

// Актуальні проблеми розвитку міст та міського самоврядування: історія і сучасність: тези міжнар. наук.-практ. конф. (Рівне, 7–9. 04. 1993 р.). – Рівне, 1993. – С. 32.

- ⁴⁵ Історія Теофіпольщини... – С. 265–269.
- ⁴⁶ Там само... – С. 269.
- ⁴⁷ Там само. – С. 272.
- ⁴⁸ ЦДІАК України, ф. КМФ 11, оп. 2, од. зб. 13, арк. 5.
- ⁴⁹ Історія Теофіпольщини... – С. 272.
- ⁵⁰ Баранович О. Нариси магнатського господарства... – С. 36.
- ⁵¹ ЦДІАК України, ф. 10, оп. , од. зб. 76, арк. 2–2 зв., № 10 в інвентарі.
- ⁵² Там само, № 17 в інвентарі
- ⁵³ Баранович О. Нариси магнатського господарства... – С. 77–78.
- ⁵⁴ Там само. – С. 82.
- ⁵⁵ Там само. – С. 65–66.
- ⁵⁶ ЦДІАК України, ф. КМФ 11, оп. 2, од. зб. 13, арк. 5.
- ⁵⁷ Баранович О. Нариси магнатського господарства... – С. 45
- ⁵⁸ ЦДІАК України, ф. КМФ 11, оп. 2, од. зб. 13, арк. 5.
- ⁵⁹ Карліна О. М. Соціально-економічна характеристика Волинських міст наприкінці XVIII ст. // Актуальні проблеми розвитку міст та міського самоврядування: історія і сучасність. Тези міжнар. наук.-практ. конф. (м. Рівне, 7–9. 04. 1993 р.). – Рівне, 1993. – С. 124.
- ⁶⁰ ЦДІАК України, ф. 10, оп. 1, од. зб. 78, арк. 1 зв.–2, № 13 в інвентарі.
- ⁶¹ Архив Юго-Западной России, издаваемый комиссией для разбора древних актов, состоящей при киевском, подольском и волинском генерал-губернаторе. – Ч. 5, т. 2, вып. 1: Переписи еврейского населения в Юго-Западном крае в 1765–1791 гг. – К., 1890. – С. 105.
- ⁶² ЦДІАК України, ф. КМФ 11, оп. 2, од. зб. 13, арк. 5.
- ⁶³ Там само, ф. 10, оп. 1, од. зб. 76, арк. 15 зв.–16.
- ⁶⁴ Там само, арк. 16 зв.; од. зб. 77, арк. 13.
- ⁶⁵ Там само, од. зб. 76, арк. 16 зв.
- ⁶⁶ Там само, од. зб. 77, арк. 11 зв.–12
- ⁶⁷ Там само, арк. 12 зв. – 13.
- ⁶⁸ Там само, од. зб. 76, арк. бзв.–7.
- ⁶⁹ Історія Теофіпольщини – С. 269.
- ⁷⁰ Тхор В. І. Міжетнічні стосунки в містах Волині у другій половині XVII–XVIII століття // Велика Волинь: минуле і сучасне. Тези міжнар. наук. краєзн. конф. (Житомир, 9–11. 09. 1993 р.). – Житомир, 1993. – С. 42.
- ⁷¹ Історія Теофіпольщини... – С. 285–286.
- ⁷² Там само. – С. 284–285.
- ⁷³ Хрестики ставили неписьменні члени магістрату.